Development of the Law of Computer Software Protection. //JOPOS. 1979. № 1. 12. О патентоспособности программ ЭВМ. Новые моменты в судебной практике США //Изобретательство. Патентное дело. Патетная информация. Реф. сборник. 1986. № 3. 13. Правовая охрана математического обеспечения ЭВМ в США //Изобретательство. Патентное дело. Патетная информация. Реф. сборник. 1983. №5. 14. Scheuber A. Zur Patentierbarkeit von Hardware/Software. //Mitteilungen. 1981. № 12. 15. Оценка патентоспособности программного обеспечения ЭВМ в ЕПВ //Изобретательство. Патентное дело. Патентная информация. Реф. сборник. 1988. № 03.

Надійшла до редколегії 20.04.07

Р. О. Стефанчук

ЗДОРОВ'Я ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ЯК ОБ'ЄКТ ЇЇ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ

Конституція України у ст. 3 проголошує здоров'я фізичної особи вищою соціальною цінністю. Вказане відношення до даного блага віднаходить своє місце і в галузевому цивільному законодавстві, відповідно до положень якого здоров'я фізичної особи набуває правового режиму немайнового блага (ст. 201 ЦК України). Водночас, на сьогодні в Україні практично немає комплексних досліджень, які б були присвячені вивченню вказаного блага в його приватно-правовому розумінні. Існуючі на сьогодні наукові розробки, серед яких окремо можна виділити роботи Н. О. Ардашевої, Л. О. Красавчикової, М. М. Малєїної, О. В. Тихомирова та деяких інших, здебільшого спрямовані на дослідження здоров'я в контексті медичного права, надання медичної допомоги чи медичних послуг, деліктних зобов'язань, або ж окремих аспектів особистих немайнових прав. Водночас, метою нашого дослідження є аналіз поняття «здоров'я» як комплексного особистого немайнового блага та як об'єкта відповідного права на здоров'я.

Хоча, аналізуючи чинне законодавство, потрібно, насамперед, зауважити, що воно не оперує терміном «право на здоров'я». Правова регламентація можливостей в сфері власного здоров'я фізичної особи на сьогодні визначається закріпленням низки прав, що пов'язані зі здоров'ям, зокрема, право на усунення небезпеки, яка загрожує здоров'ю (ст. 282 ЦК України), право на охорону здоров'я (ст. 283 ЦК України), право на медичну допомогу (ст. 284 ЦК України), право на інформацію про стан свого здоров'я (ст. 285 ЦК України), право на таємницю про стан здоров'я (ст. 286 ЦК України) тощо. Переважно така правова регламентація є фактичним калькуванням відповідних положень Конституції України (ст. 49), або положень іншого законодавства.

Вказана позиція законодавця, на нашу думку, є не лише невиправданою, але й такою, що безпідставно звужує обсяг та зміст існуючих можливостей фізичної особи щодо власного здоров'я, здебільшого переводячи їх у права, що носять охоронний харак-

тер. З огляду на це, потрібно дійти висновку, що чинне цивільне законодавство на сьогодні повинно містити положення, які б гарантували фізичній особі не тільки право на охорону її здоров'я, а забезпечували б реальну правову можливість вчиняти максимально широку за кількісним та якісним аспектом суму дій (поведінки), що спрямована на задоволення своїх інтересів у сфері власного здоров'я. Тому вказане приводить нас до думки, що чинне законодавство України повинно закріплювати не низку прав у сфері охорони здоров'я фізичної особи, а в першу чергу, право на здоров'я, включаючи його активний та пасивний зміст. На таких самих позиціях стоять і іноземні експерти. Так, зокрема Б. Тобес, поділяючи позицію щодо необхідності введення саме поняття «право на здоров'я», зазначає, що доцільність цього обґрунтовується 3 основними доказами, а саме: 1) цей термін, на думку вченого, є найкращим з точки зору відповідності міжнародним документам та угодам; 2) він взагалі найбільш часто використовується на міжнародному рівні; 3) він допомагає усвідомити, що мова йде не тільки про охорону здоров'я, але й про право на низку умов, без яких не можливим є здоров'я [1, с. 20].

З'ясування правової природи та змісту права на здоров'я неможливе без вирішення питання щодо об'єкта даного права. На сьогодні пануючою є думка, що об'єктом права на здоров'я є немайнове благо «здоров'я фізичної особи». Водночас, попри ніби зовнішню простоту даного питання, слід зауважити, що на сьогодні фактично не існує чіткого та здатного до юридичного застосування поняття «здоров'я», тобто поняття «здоров'я фізичної особи» саме як немайнового блага.

Перед тим, як перейти до розгляду терміно-поняття «здоров'я фізичної особи», потрібно відзначити, що воно за своїм змістом є полісемантичним. З огляду на це, його потрібно розглядати як мінімум у двох основних розуміннях. Насамперед, «здоров'я» є загальнофілософською категорією, яку слід розуміти як певний об'єкт нематеріального світу. З цієї позиції вона носить об'єктивний психофізичний характер, та є такою, що існує і поза межами правового впливу. І тому у найбільш загальному розумінні «здоров'я людини» визначається як природній стан організму, що характеризується його повною рівновагою із біосферою та відсутністю будь-яких виражених хворобливих змін [2].

Але крім такого загального розуміння терміно-поняття «здоров'я» має ще й своє спеціально-правове значення, в якому воно і виступає як певний об'єкт відповідних правовідносин. І саме на цьому спеціальному розумінні вказаного терміно-поняття ми і зупинимо свою увагу. Це необхідно за декількох основних обставин. Насамперед, таке розуміння дасть можливість розглядати «здоров'я» не просто як загальнофілософський субстрат, а в першу

чергу, як спеціальний об'єкт відповідних суспільних відносин. По-друге, такий підхід дасть можливість розглядати здоров'я як певну соціальну цінність, яка попри загальний характер має конкретну юридичну природу. По-третє, вказане значення здоров'я визначить і його спеціально-галузеву (цивільно-правову) належність до категорії особистих немайнових благ, що робить вказану категорію такою, яка набуває ознак юридичної небайдужості.

Аналізуючи чинне законодавство, слід відзначити, що на відміну від поняття «життя», поняття «здоров'я» має свою легітимну дефініцію як на міжнародному, так і на національному законодавчому рівні, під якою розуміють стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних дефектів. Саме таке визначення терміно-поняття «здоров'я» міститься в Статуті Всесвітньої організації охорони здоров'я [3] (далі – ВООЗ), а також екстрапольовано у ч. 2 ст. 3 Основ законодавства України про охорону здоров'я [4] та в деякі інші нормативно-правові акти. І саме в такому розумінні воно переважно розглядається в юридичній літературі [Див.: 5, с. 65; 6, с. 75; 7, с. 18; 8, с. 70; 9, с. 283–284 та ін.], коли здійснюється спроба виділити розуміння даного поняття через таку основну категорію, як «благополуччя» (якісну характеристику максимального доброго стану), яке може бути диференційоване на три складових: фізичне здоров'я (стан, який забезпечує статико-динамічний речовинно-енергетичний гомеостаз організму), психічне здоров'я (внутрішньосистемний і системно-середовищний гомеостаз мозку) та соціальне здоров'я (інформаційний і системно-середовищний гомеостаз поведінки). Водночас, такий підхід, на нашу думку, має декілька основних хиб, в результаті чого є неприйнятним для правозастосування.

Насамперед, неможливість використання даного визначення саме в сфері права обумовлюється ідеалістичним характером даного визначення. Так, запропоноване законодавцем визначення поняття «здоров'я» радше можна трактувати як визначення поняття «ідеальне здоров'я», тобто як поставлену мету щодо власного здоров'я, як еталон, до наближення до якого кожен повинен прагнути. Беззаперечно, що наявність такого еталону має важливе призначення, яке полягає в можливості співвідношення реально існуючого здоров'я із ідеальним впродовж періоду життєдіяльності фізичної особи.

Другою обставиною, яка не дозволяє нам погодитись із запропонованим визначенням, – є те, що будучи за своїм характером поняттям ідеальним (абсолютним), запропонована дефініція поняття «здоров'я» не враховує того факту, що за своєю природою є категорією динамічною, якій властиві фізіологічні та патологічні зміни [10, с. 81]. І відповідно до цього, динаміка тих чи інших ознак зага-

льного поняття «здоров'я» дає підстави вважати, що вони можуть призвести до порушення поняття «благополуччя» як основоположної складової даного визначення. А відсутність зазначеного благополуччя принаймні в одній із вищевказаних сфер свідчить про фактичну відсутність і самого здоров'я як блага. Так, наприклад, відсутність душевного благополуччя у осіб, що страждають на психічні розлади, або ж відсутність соціального благополуччя у осіб, які не мають належного соціального забезпечення, принаймні, виходячи із запропонованої дефініції, вже свідчила б про відсутність у них відповідного блага – «здоров'я». Але це не лише суперечить сутності цього особистого немайнового блага (а саме його невіддільності від особи носія), але й заперечує за таких обставин існування відповідного правового режиму даного блага, оскільки вводить в право невизнану категорію «безоб'єктного права».

Третя обставина, яка унеможливлює сприйняття запропонованого визначення поняття «здоров'я» тісно пов'язана та випливає із попереднього аргументу. Адже, якщо таке благо, як здоров'я, може бути піддане динамічним змінам та диференціюватись, залежно від факторів, що впливають на стан життєдіяльності організму, то воно, відповідно, піддається також і вимірюванню (оцінці) за різними показниками. І, як правильно відзначає В. М. Соловйов, «… для юридичної практики значення має не стільки поняття особистого здоров'я, скільки оцінка його якісного стану. Якісний стан особистого здоров'я характеризує рівень здоров'я людини, який постійно коливається в результаті дії ендогенних та екзогенних факторів» [11, с. 23].

Аналізуючи цю проблему, на сьогодні у Міжнародному науково-навчальному центрі інформаційних технологій і систем НАН та МОН України розроблено відкриту концепцію здоров'я. За цією концепцією здоров'я розглядається як складно організована інформаційна система біологічної, психічної, соціальної природи, вивчення якої потребує системного підходу, що дає змогу досліджувати структурно-функціональну організацію об'єкта з погляду речовинних, енергетичних, інформаційних процесів. Інформаційна структура здоров'я, відповідно до даної концепції, являє собою ієрархічно організовану систему, яка має, принаймні, п'ять рівнів:

– перший рівень – індивідуальне інтегральне здоров'я;

– другий рівень – статуси здоров'я (фізичний, психічний, соціальний);

– третій рівень утворюють компоненти статусів здоров'я, кожна із яких має власну структуру і функцію. Компоненти фізичного здоров'я представлені внутрішніми фізіологічними системами і керуючими системами організму. Компонентами психічного здоров'я є інтелект, емоції і характер. Компоненти соціального здоров'я – «особистісно-середовищна» й «особистісно-моральна» скла-

дові. Моральна компонента розглядається як аналог рівня духовного здоров'я, розвитку особистості;

– четвертий рівень утворюють складові компонент. Для компоненти внутрішньої фізіологічної системи – це окремі фізіологічні системи організму, наприклад, серцево-судинна система, система дихання, система крові. Для керуючої системи організму – нервова система, імунна система й ендокринна система. Складовими інтелектуальної компоненти виступають особливості мислення, пам'яті, уваги і сприйняття. Складові емоційної компоненти – це суб'єктивні переживання індивіда – власне внутрішні (імпресивний складник) і зовнішні вияви емоцій (експресивний складник), які можна визначити за мімікою, мовою, руховими актами і поведінкою людини. Складовими компоненти характеру виступають якості особистості, що найбільше відповідають за збереження здоров'я, а показниками обрані – соціальна активність, мобілізація волі, емоційне забарвлення діяльності, генерація поведінкових виявів. Складовими соціальної «особистісно-середовищної» компоненти є адаптація особи до фізичних умов життя; умов трудової діяльності; морально-етичних норм суспільства. «Особистісно-моральну» компоненту утворюють такі п'ять ключових якостей соціально зрілої особи: гідність, совість, честь, доброчесність, відповідальність. Їх наявність, ступінь вияву допомагають визначити можливий рівень духовного розвитку людини;

– п'ятий рівень структури здоров'я формують окремі показники всіх його складників [12, с. 52–53].

Попри те, що положення вказаної концепції в окремих своїх аспектах є доволі спірними, а її застосування буде ускладнюватись необхідністю комплексного застосування знань в сфері різних наукових галузей знань (біології, передусім, її підрозділів: фізіології, анатомії, біохімії, біофізики та ін.; медицини, зокрема, ендокринології, імунології та ін.; нейрофізіології, психології, неврології, психолінгвістики, соціології, соціальної психології, екології, інформатики тощо), все ж загальним висновком тут повинно стати те, що саме для права доволі важливим є не стільки визначення «здоров'я» через будь-яку ідеальну категорію, скільки через систему певних кількісних та якісних показників, які можуть підлягати оцінюванню.

І нарешті, четвертою обставиною, яка, на нашу думку, робить неможливим застосування такого визначення поняття «здоров'я» саме для цивільного права, – є відсутність виділення у ньому публічних та приватних моментів. Адже поняття «здоров'я», як вірно зазначає І. Х. Бабаджанов, є «… не лише особисте, але й суспільне благо» [13, с. 108] , і тому за своїм змістом включає в себе як поняття суспільного здоров'я, так і поняття здоров'я індивідуального. Так, розглядаючи поняття суспільного здоров'я, О. В. Тихо-

миров доходить висновку, що ним повинний охоплюватись сукупний стан здоров'я кожного окремого громадянина в масштабах усього населення країни, підтримання стабільного рівня, який гарантується державою як мінімально допустима межа [14, с. 11]. На думку В. І. Акопова та Є.М. Маслова, суспільне здоров'я розглядається як поняття статичне та характеризується такими демографічними показниками, як народжуваність, смертність, захворюваність, рівень фізичного розвитку, середня тривалість життя [15, с. 29].

З огляду на такий підхід, зрозуміло, що забезпечення суспільного здоров'я, в першу чергу, повинно відбуватись із урахуванням державного інтересу, і тому вказана категорія і її забезпечення здебільшого повинно перебувати у сфері публічного права. Натомість поняття індивідуального здоров'я є категорією приватноправовою. Саме ця категорія реально характеризує основу приватного інтересу фізичної особи, є мотиватором її поведінки у приватній сфері та складає основу особистого немайнового блага, яким є здоров'я. І тому визначення поняття індивідуального здоров'я і повинно стати відправною точкою у визначенні його правового режиму, який, на нашу думку, повинен визначатись, в першу чергу, у межах права цивільного.

При розгляді питання щодо розуміння поняття індивідуального здоров'я, його чомусь переважно зводять лише до розуміння здоров'я соматичного [Див.: 6, с. 76; 16, с. 46; 17, с. 167–168 та ін.]. Але такий підхід, на нашу думку, є доволі обмеженим. Адже попри те, що здоров'я, як вірно зазначає О. В. Тихомиров, «… знаходить натуралізований прояв у матеріальному об'єкті, фізичному втіленні – організмі людини» [16, с. 46], воно далеко не обмежується лише визначенням стану «тілесної оболонки організму людини». Такий підхід неминуче призведе до того, що усічення розуміння об'єкта вплине і на безпідставне обмеження його правового режиму, а відповідно обмеження змісту і обсягу прав фізичної особи, які виникають стосовно цього об'єкта. З нашої точки зору, поняття «здоров'я», як особисте немайнове благо, є більш комплексним поняттям, яке віднаходить свій вияв не лише в організмі, тобто тілі людини, а й в психічних процесах, стан яких також впливає на організм. І тому при аналізі поняття «здоров'я» як особистого немайнового блага, що є об'єктом відповідних особистих немайнових прав фізичної особи, слід розуміти як двоєдину сутність людського організму, що включає в себе дві основні складові: соматичну (тілесну) та психічну (духовну), кожна із яких характеризується певним станом.

Щодо вказаного питання літературі домінує думка, що під поняттям «психічне здоров'я» слід розуміти психічний стан організму, який характеризується сукупністю установок, якостей та фу-

нкціональних здібностей, які дозволяють особі адаптуватись до середовища [18]. На продовження цієї думки автори водночас вірно зазначають, що практично нереально звести до одного існуючі погляди на це питання, які склались у різноманітних соціальних групах. Ускладнює таку універсальність також і культурний та часовий аспект, адже з плином часу відношення до тих чи інших процесів у різних культур, а також в межах однієї і тієї ж культури в різні часи було різним. Так, наприклад, в багатьох племенах індіанців, на відміну від інших американських народів, вважають галюцинації нормальним явищем. Натомість, в межах загальноєвропейської культури з плином часу гомосексуалізм розглядався спочатку як злочин, потім – як психічна хвороба, а тепер – як варіант сексуальної адаптації.

Водночас, майже незмінним залишалось відношення до особи, яка в результаті того чи іншого стану психічного здоров'я чимось відрізнялась у своїй поведінці від інших членів соціальної групи. Так, як зазначається в одній із доповідей ВООЗ, «… питання психічного здоров'я продовжують розглядатись по-старому, а до психічних розладів впродовж тривалого часу відносились не лише як до рідкого, але й такого, що віщує зло та є соромним явищем» [19]. Тому завжди існувала висока ймовірність визнання даної фізичної особи психічно хворою та застосування до неї низки соціальних та правових обмежень. І тому основним соціальним призначенням психічного здоров'я як певного блага фізичної особи слід визнати забезпечення соціальної адаптації людини. При цьому слід підкреслити, що психічне здоров'я людини повинно співвідноситись зі стадією його розвитку, його генетичною спадщиною та культурним оточенням, або, як вірно відзначає В. М. Волков, «психічне здоров'я завжди слід оцінювати в цілому з урахуванням біологічних та соціальних закономірностей, що здійснюють прямий та опосередкований вплив на стан його психіки» [20, с. 172].

Що стосується юридичного підходу до розуміння питання психічного здоров'я, то аналіз сучасної літератури дає нам підстави стверджувати, що це поняття здебільшого розглядається не як певний стан чи складова загального поняття здоров'я, а радше як певна ознака. Так, Н. О. Ардашева пише, що поняття психічного здоров'я є ніщо інше, як «… ознака, що індивідуалізує громадянина та впливає на його правовий статус – дієздатність» [21, с. 136]. Подібної точки зору дотримується і М. А. Курбанов, який, визначаючи поняття «психічне здоров'я», виходить із того, що це є «… засіб освоєння оточуючої дійсності, яка дозволяє здійснювати самостійну поведінку, отримувати задоволення від матеріальних та нематеріальних благ, не відчувати утруднень у відносинах із зовнішнім світом, знаходитись в умовах досяжного духовного та фізичного комфорту, отримувати вигоди із матеріальної та нема-

теріальної природи» [22, с. 16]. Однак, на нашу думку, поняття психічного здоров'я не можна виводити через розуміння його як певної ознаки чи засобу. Ми вважаємо, що ці характерні ознаки вже випливають із функціонального призначення даного блага. У першу чергу, психічне здоров'я є складовою загального поняття здоров'я, а тому і піддається певному кількісному виміру, який утворює таку категорію, як стан психічного здоров'я. І тому психічне здоров'я, з правової точки зору, потрібно розглядати як складову загального здоров'я фізичної особи, а значить, як стан особи, який характеризується цілісністю та узгодженістю усіх психічних функцій організму, що забезпечують, насамперед, внутрішнє почуття суб'єктивної психічної комфортності, а також здатність до цілеспрямованої усвідомленої діяльності та адекватні форми поведінки. І саме у такому розумінні поняття психічного здоров'я повинно зайняти своє належне місце як структурна складова загального поняття здоров'я.

На сьогодні, визначаючи поняття здоров'я як особистого немайнового блага, в науковій літературі виходять переважно із його широкого тлумачення. Так, зокрема Т. Гурська вважає, що здоров'я – це особисте немайнове благо, не пов'язане з товарно-грошовою формою [23, с. 39]. На нашу думку, таке визначення містить лише ознаки, що притаманні усім без виключення немайновим благам, та не розкриває природи й змісту саме здоров'я як особливого немайнового блага. Натомість, О. В. Тихомиров вважає, що під поняттям «здоров'я» як немайнового блага слід розуміти: 1) засіб пізнання навколишньої дійсності; 2) засіб здійснення індивідом самостійної поведінки; 3) засіб доступу індивіда до користування життєвими благами; 4) засіб забезпечення автономності особи [16, с. 52]. Ми вважаємо, що таке твердження також містить певні логічні хиби, оскільки не лише поєднує в даному понятті здоров'я як об'єкт нематеріального світу та здоров'я як об'єкт правової матерії (благо), але й тому, що у даному визначенні здоров'я трактується як засіб фактичної діяльності, хоча «здоров'я» лише створює можливість до такої діяльності.

Аналізуючи ці та інші визначення, які пропонуються в юридичній літературі, ми все ж таки доходимо до основних висновків, що, по-перше, поняття здоров'я як особистого немайнового блага повинно визначатись не через поняття «благополуччя» як ідеальну категорію, а через наявний стан життєдіяльності організму. І, по-друге, стан здоров'я недоцільно визначати через комплекс нормативних морфо-функціональних показників організму людини, оскільки для його розуміння потрібна ще й кількісна оцінка. І тому, з огляду на ці два основні постулати, ми вважаємо, що поняттям «здоров'я» як немайновим благом, повинен охоплюватись наявний соматичний та психічний стан життєдіяльності організму,

який визначається системою якісних та кількісних медичних показників. І саме такий підхід, на нашу думку, може стати основою для подальших наукових розвідок, які будуть проводитись в аспекті визначення правового режиму даного блага.

Список літератури: 1. Тобес Б. Право на здоровье: теория и практика. М., 2001. 2. Фролов В. А. Здоровье // Большая медицинская энциклопедия / Гл. ред. акад. Б.В. Петровский. Т. 8: Евгеника – Зыбление. М., 1978. 3. Устав Всемирной организации здравоохранения, принят Международной конференцией здравоохранения 22 июля 1946 года // http://policy.who.int/cgi-bin/om_isapi.dll?hitsperheading=on&infobase=basicdoc-&record={9D5}&softpage=Document42. 4. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 року // ВВР України. 1993. № 4. Ст. 19. 5. Пешкова О.А. Ответственность и защита при причинении вреда неимущественным правам и нематериальным благам граждан и юридических лиц: Дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.03. Волгоград, 1997. 6. Малеина М. Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита. М., 2000.7. Гурська Т. Деякі аспекти права людини, зокрема жінок на охорону здоров'я // Підприємництво, господарство і право. 2002. № 5. 8. Калітенко О. М. Право на здоров'я: цивільно-правовий аспект // Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць. 2004. Вип. 23. 9. Ольховик Л. А. Право на здоров'я за новим цивільним законодавством України // Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць. 2004. Вип. 23. 10. Спіженко Ю. П., Уварено А. Р., Нагорна А. М. Здоров'я населення України // Вісник Академії наук України. 1991. № 10. 11. Соловьев В. Н. Гражданско-правовое регулирование отношений, возникающих при реализации конституционного права граждан на медицинскую помощь: Дис. … канд. юрид. наук. Красноярск, 1999. 12. Грищенко В., Бєлов В., Котова А., Пустовойт О. Здоров'я людини як багатоаспектна проблема // Вісник Національної Академії наук України. 2006. № 6. 13. Бабаджанов И. Х. Гражданско-правовые проблемы права на жизнь и здоровье: Дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.03. Душанбе, 2004. 14. Тихомиров Ю. А. Медицинское право: Учебное пособие. М., 1998. 15. Акопов В. И., Маслов Е. Н. Право в медицине. М., 2002. 16. Тихомиров Ю. А. Организационные начала публичного регулирования медицинских услуг. М., 2001. 17. Пунда О. О. Поняття та проблеми здійснення особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування людини: Монографія. Хмельницький-К., 2005. 18. Энциклопедия «Кругосвет» // http://krugosvet.ru/articles/39/1003901/1003901a1.htm. 19. Психическое здоровье населения Европейского региона ВОЗ: Факты и цифры ЕРБ ВОЗ/03/03. Копенгаген, Вена, 8 сентября 2003 г. // http://www.euro.who.int/document/mediacentre/fs0303r.pdf. 20. Волков В. Н. Судебная психиатрия: Курс лекций. М., 1998. 21. Ардашева Н. А. Словарь терминов и понятий по медицинскому праву. СПб., 2007. 22. Курбанов М. А. Гражданско-правовое регулирование и защита права граждан на психическое здоровье: Автореф. дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.03 / Московская академия экономики и права. М., 2006. 23. Гурська Т. Право на здоров'я в системі особистих немайнових прав // Підприємництво, господарство і право. 2002. № 6.

Надійшла до редколегії 13.04.07

Ю. І. Чалий

Квазізобов'язальні правовідносини за Цивільним кодексом України

Класифікація цивільних правовідносин дозволяє привести у певну систему доволі великий перелік таких правових відносин. Між тим, подібна систематизація не є самоціллю та не зводиться лише до досягнення теоретико-пізнавальних цілей. Системна класифікація правовідносин дозволяє виявити їх внутрішні (змістовні) властивості та, як наслідок, визначити відповідні важелі впли-